

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V sredo 4. januarja 1853.

List 2.

Ko odidejo svatje *).

(Serbska poslovenjena.)

Hodi z Bogom mi, nevesta, ne oziraj se
Na dedinske bele dvore,
Tud tvoj ženin deda ima,
Dvore njemu je zagradil
Bolje kakor deda tvoğa.

Hodi z Bogom mi, nevesta, ne oziraj se
Na sovete materinske,
Tud tvoj ženin majko ima,
Ona bo ti svetovala
Bolje kakor majka tvoja.

Hodi z Bogom mi, nevesta, ne oziraj se
Na bratove vrane konje,
Tud tvoj ženin brata ima,
Konje so mu odgojili
Bolje kakor bratu tvömu.

Hodi z Bogom mi, nevesta, ne oziraj se
Na sestrice milovanje,
Tud tvoj ženin sestro ima,
Ona bo te milovala
Bolje kakor sestra tvoja.

Kako zamore kmetovavec v sili s polovico semenskega krompirja izhajati.

Lani je sopet dokaj krompirja na polji pognjilo, in tu in tam še zmiraj gnjije v hramih. Bati se je po tem takem, da bi krompirja za seme prihodnjo spomlad ne primanjkovalo.

Treba je tedaj, da podamo kmetovavcem svet, kako ravnati: da bojo zamogli izhajati s polovico in še manj tega krompirja, ki so ga scer za seme potrebovali.

Ni pa ti svet izmišljen za pečjó ali le po malem skušen na kakošnem vertu, — poterjen je po mnogih mnogih skušnjah velicij kmetij na dokaj njivalh. Bil je ti svét že zdavnej v „Novicah“ ob kratkem naznanjen, — sedaj pa ga čemo bolj razločno popisati po skušnjah slavnega direktora Lumbe-ta, ki vsled obilnih skušnj ne more prehvaliti tega pripomočka, s katerim se še čez polovico semena prihraniti da, čeravno je na to vižo krompir saditi enmalo težavniši, kakor je navadno pokladanje celega krompirja ali posamnih koscev.

Da pa svojo reč kmetovavcom dostojno razjasnimo, da nam bojo že na besedo verjeti zamogli, jim moramo razložiti narpoprej življenje krompirja v kletih ali hramih.

Če pogledamo natanjko krompir, ki se je v kleti izrašati začel, bomo zapazili, da nektera očesa so

*) »Novice« bojo prinasale letos večkrat kakošno narodskih serbskih pesem, po pravici visoko čislanih. Vred.

kali pognale, nektera pa ne. Kal (Trieb), ki se je izcimila iz očes, poganja tikama krompirja pa tudi enmalo višji gori na kolenčastih debelinah daljši ali krajši koreninice; na zgornjem koncu pa nastavlja berstje, iz kterega se cimijo prihodnja perjica in vejice. Krompir sam ne poganja nikdarkorenin.

Če se krompirju izrašene kali potergajo, začno potem druga očesa poganjati, ki so dosedaj spale. Se odtergajo tudi te, začne krompir poslednjič tudi na tistih očesih poganjati, ki so nar terdnejši spale.

Krompirju potergane kali so pa popolnoma dobre sadike s koreninami in berstjem, one so tedaj popolnoma pripravne, da jih kmetovavec namesti krompirja sadi, ker si bo iz njih ravno tako krompirja pridelal. Ker se pa tacih sadi od enega krompirja toliko pridobiti zamore, kolikor ima živih ali klijočih očes, je že iz tega očitno, kako si zamore kmetovavec v potrebi dosto krompirja prihraniti.

(Dalje sledi.)

Trikolésne kolica.

Lipski časnik je v enem svojih listov prinesel podobo kolic (šajterge) na 3 kolesih, ki se nam tako pripravne zdé, da smo izrisati dali tisto podobo za „Novice“, in jo popišemo, kakor je popisana v omenjenem časniku, takole:

S temi kolicami zamore en človek samotež veliko težo na ravnem in terdem potu peljati.

Že več let je, kar so jeli v doljno-rajskih mestih in njenih okolicah s temi kolicami voziti, pa ni dolgo terjelo, da so se poprijeli teh kolic krog in krog. Zakaj kdor jih je enkrat vidil kako lahko dercé, si jih je skušil berž napraviti.

Na te kolica se da štirikrat toliko naložiti, kakor na navadne z enim kolesom, in še jih bo samotež človek lože peljal in se ž njimi manj vtrudil, ker jih tako rekoč ima le naprej potiskovati in nič druzega. Samo preveč v breg (v reber) ne smé pot biti, in pa mehka mlaka ne, ampak terda cesta. Tudi okoli voglov so enmalo bolj okorne za obračati — ali vse to ne prevaga velike dobrote, ki jih scer imajo te kolica.

6 centov zamore človek samotež ž njimi brez težave peljati.

So pa trikolésne kolica tudi tako napravljene, da se zadnji dve kolesi z osjó vred sneti (proč vzeti) daste, in tako kola z enim kolesom iz njih naredé po potrebi. Tako jih imajo vertnarji v mestih, pa tudi kmetje, ki ž njimi krompir in druge pridelke s polja domu vozijo, kjer ni potpremhka.

Če se hoče štacunarsko in drugo blago veči teže na-nje nakladati, se napravijo te kola še večí,

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 8. januarja 1853.

List 3.

Nehvaležni sinovi.

(Po serbski národní.)

Živila mat' devet sinov
Samó z rokó in preslico;
Preživi in oženi vse,
Al ko jih izženila je,
Sinovi tak marnjujejo:
„Oj naša mat' naša nečást!
Da b' hotla starka pač iti
In se podati v gojzd zelen,
Da b' jo ujedla kaka zver.“
Ko je začula stara mat',
Se grozno milo ji stori,
Pa vzame svojo palico
Podala se je v gojzd zelen.
Nihče nazaj je klical ni,
Le vnuka dva jo kličeta:
„Vernite mati se nazaj!“ —
Ni hotla mat' verniti se.
Jo sreča sveti Dimitrij:
Tak govori svet Dimitrij:
„Vi stara mat' vernite se!“
Poslušala ga stara mat',
Poverne se nazaj domú.
Doma biló devet sinov
Devet sinov devet kamnov,
Devet sinúh devet stebrov;
Vnuka pa golobca dva,
S stebra na steber letata.

Kako zamore kmetovavec v sili s polovico semenskega krompirja izhajati.

(Dalje in konec.)

Vprašanje je zdaj: kako naj se ravna s takim krompirjem, iz kterega si hočemo rodovitne kali ali grebenice pridobiti? Plitvo pod zemljo naj se dene zato namenjeni krompir; vsak bo o 3 ali 4 tednih kal pognal; če ga po tem skerbno iz zemlje vzameš, zamoreš kali tikama krompirja odtergati, in jih potem vsaditi na njivo, kjer ti bojo dobro rasle. Ostali krompir, kteremu si kali potergal, je še dober za živino. Če pa le celó malo krompirja za seme imaš, deni tega še enkrat nazaj v zemljo, da o 2 ali 3 tednih še tiste očesa kaliti začnó, ki so dosihmal spale.

Dobro je, ako se semenski krompir, kteremu se kali potergajo, na spomlad bolj zgódej v zemljo dene, kakor se krompir navadno sadi. Zbéri pa za to kakošno zemljiše blizo hiše na gorkem sonémem kraji, in položi ga blizo enega zraven družega, sej ni treba, da bi delječ saksebi sajen bil, ker se kmalo spet iz zemlje vzame, tedaj eden družega v rasti zatirovati ne more. Tudi se zna semenski krompir na dile položiti in z rahlo zemljo ali s peskom osuti 3 perste visoko. Če dile potem,

kader čas za to pride, vzdigneš, se lahko kalijoči krompir vùn vzame, brez da bi se koreninice poškodovale.

Kako pa se imajo odtergane kali ali grebenice saditi? To je treba skerbno opraviti. Dobra kal ali grebenica (Ableger) mora biti 3 do 6 pavcov dolga, mora imeti veliko in lepih koreninic in mladega perjica; tudi ne smé dolgo zunej zemlje ležati, da ne zvene. Da hitro in lepo rasejo, mora biti njiva prav zrahljana in čisto povlečena. Prav je tedej, če se med tistem časom, ki je semenski krompir zavolj kali vsajen, njiva še enkrat preorje in povleče, kamor se bojo grebenice sadile. Pomoči kmalo potem pohleven dež zemljo, se zarasejo o malo dnéh grebenice popolnoma in rasejo veselo, da je kaj! Kdor ima le majhno njivo krompirja in prilóžnost mu prvi čas véasih prilivati, naj stori to, zakaj delo se mu bo obilno spláčalo.

Sploh naj se ravna tako, kakor se s sadikami (flancami) zela in repe ravna.

Kdor hoče veliko polja na to vižo z grebenicami posaditi, zamore to tudi s plugom (drevesom) opraviti, kakor se scer celi ali na kosce zrezani krompir sadi; v brazdo pol dobrega čevlja saksebi se ena kal zraven druge po strani položi in z drugim razorom pokrije tako, da zunanji konec kali s peresci vred vùn gleda.

Kdor pa noče z vsim semenskim krompirjem tako storiti, naj dela takole:

Krompir se vsadi po navadi, vendar, če je moč, poprej kakor scer. Berž ko je za 3 ali 6 pavcov visoko nad zemljo pognal, se nekoliko kali tam, kjer jih je obilo iz enega krompirja se pokazalo in gosto zraslo, skerbno s koreninico vùn vzame, in sadi, kakor smo gori rekli. Vzamejo se pa od krompirja tako, da se, kadar je njiva vlažna (mokra), z matiko zemlja od krompirja odkoplje, s špičastim kóličem do krompirja pomaga in z roko od krompirja kal odterga.

Če krompir v verste sadiš, ki so še enkrat delj saksebi kot po navadi, se zamore to, kar krompirja manjka, potem z grebenicami posaditi, in na to vižo s polovico semenskega krompirja izhajati.

Ako misliš, da krompir s tem oskodješ, ako mu odvečne in goste kali odtergaš, se motiš, — ostale kali bojo še močnejši in rodovitniši.

Vse to so skušnjé poterdile in pokazale, da na to vižo se

- 1) veliko semenskega krompirja prihrani, ker se vse rodovitne kali za izrejo krompirja obernejo;
- 2) vés pridelk je enake lepe debelosti;
- 3) če bi res bilo, da krompirjevo perje začne za-

volj gnjijočega krompirja sahnéti in gajíti, bi se odvrácala s tem krompirjeva boleziin.

Ta način krompir saditi je posebno za kmetovavce dober, ki imajo majhno kmetijo. Kdor nima velike kmetije, zamore vse to prav skerbno opraviti, in obilno se mu bo poplašal njegov trud.

Pa tudi posestniki večih kmetij si zamorejo s tem takrat pomagati, ko je krompir za seme drag.

Škodljivost plesnovine.

(Opomin gospodarjem in gospodinjam.)

Po kmetih se večkrat sliši vraža: „da plesnjiv kruh je zdrav za oči“.

Menimo, da nobeden naših bravcov ne verjame te nevarne vraže, ki se je skovala v tistih tamnih časih, ko se je skovalo sto in sto družih vraž, ki so se zaplodile od roda do roda kot gotove resnice, in se tako ukoreninile v ljudstvu, kakor plevél po neobdelanih zemljiših, kteriga zatreti je večidel teško, zlasti takrat, kader ena poderta vraža ima podreti deset družih.

Pravijo, da začetnica te vraže je néka gerda skopolja bila, ki svoji družini ni narezala pred hlepca, dokler ni prav terd in plesnjiv bil, čes, da se ga bo manj pojedlo; pritožbo poslov, ki so mogli tak kruh vživati, je pa skopolja odbijala s tem, da plesnjiv kruh je zdrav in naredí bistro oči. Da je bil plesnjivec prijeten skopoljnim očém, radi verjamemo, ker tak kruh ji je dolgo zalegel v hiši, ker ga ni nihče rad vžil.

Ta misel se je — tako pravijo — plodila po tem vedno bolj med ljudi, in ker so nekteri berž pripravljani vsako reč verjeti brez vsiga premislika, so verjeli tudi to sleparijo in jo zatrosili dalje.

Kako nevarna pa je človeku in celó živini plesnovina kruha kakor vsaciga družiga plesnjiviga živeža, nam kažete med drugim sledeči resnični prigodbi, ki ju ravno beremo v „praktičnim tedniku za Prusko“.

Štiri leta staro dete je povžilo kos kruha, ki je bil poln zelenkaste plesnovine. Pol ure po tem začne na glas jokati, po trebuhu ga kolje, bljuvati ga sili, kerč ga prime po rokah, vpadeniga obraza tiši pene iz ust, na zadnje omedli. Hitro pošlejo po zdravnika, ki mu da bljuvilo, da revše iz sebe izmeče, kar je ravno povžilo — kosčike kruha. Drugi dan je bilo spet zdravo. — Dvema konjama je dal popotni kočijaž troje hlebčkov zlo plesnjiviga kruha, s kteriga je pa poprej plesnino obrisal. Kmalo po povžitim kruhu ju začne strašno klati; zdravnik na pomoč poklican jima da berž primernih zdravil in jima puša; eniga je otel, eden pa je drugi dan po hudi koljiki poginul; nič družiga se ni našlo v želodcu, ko povžiti kruh.

Še več tacih žalostnih zgodb bi vedili povedati, naj boste omenjeni popolnoma resnični zadosti v dokaz škodljivosti plesnjivih jedil.

Da se tedaj taka nesreča ne primeri, je treba skerbno varovati kruh in vsaki živež plesnobe.

To pa se zgodí nar boljši s tem, da se kruh in vsak živež na tacih krajih spravlja, ki so suhi in zračni, ker plesnjina je stvar, ktera se naredí iz mokrote in gorkote.

Ko se kruh péče, naj se ne skopari z boljšim žitam, — naj se dobro izpéče, in po péki ž njim takole ravná: Ko se kruh iz peči vzame, naj se dene nar poprej en hlebec, ko je še zlo vroč, tode pazljivo (ker scer hleb rad od znotraj votel postane) in tako, da se na zgornjo skorjo položi,

v moknat žakelj, kteriga se še nekoliko moke derži; potem naj se v njem zaveže. Za pervim hlebcam naj se dene ravno tako drugi, tretji in tako poredoma kolikor jih noter gré v žakelj. Po tem naj se žakelj obesi na zračni kraj, na priliko, v kak skedinj ali hram tako, da od vsih stran prost visi.

Le en dan poprej, preden se hleb nareže, naj se vzame iz žaklja. Dobro je tudi, ako se prej z mokro cunjo ali mokro kertačo dobro obríše in po tem en dan še v hram dene, da se skorja, ako se je preveč sterdila, spet omehča.

Naj, zlasti poleti, gospodinje in gospodarji tudi na kruh svojo skerb obračajo, ker je gotovo, da marsikdo včasih zbolí in se ne vé zakaj, ker se na škodljivost plesnjiviga kruha ali družih plesnjivih reč celó ne misli.

Če še kdo staro nevarno vražo verjame, da je „plesnjiv kruh za oči zdrav“, naj ji da od danes slovo!

Preklie stare moríti.

(Stara povest.)

V davnih, jako davnih časih, ko so ljudje še Matzalemovo starost dosegovali, je zapovedano bilo stare moríti, ko več za delo niso imeli moči.

Sin nek, navdan velike ljubezni do svojega očeta, ne zverši rečene postave, marveč skrrije očeta pod kad ob času obče preiskave, ter ga v potaji redí. Ta velika sinovlja ljubezin se obilo kmalo splača.

Kralj, brez moškega odvetka bivši, razmislija misli, kako bi naj modrejega mladenča svoje kraljevine svoji hčeri za moža, sebi pa za naslednika dobiti zamogel. V dosego tega namena si tri zmisli uganko.

Pervič ukaže vsm mladenčém, kteri so verha dorasli, sniditi se določenega jasnega dné iza rana pred sončnem izhodom na nekem visokem hribu, in „kdor bi prvi vzhodno sonce zagledal“, bo pogodil pervo uganko.

Preden se omenjeni sin na pot podá, prosi starčka za svét. Oče mu reče: moj sinček! pridí na odločeni kraj, bojo vsi mladenči gledali tje, kjer se žarko raja sonce, ti pa se obrni k naj viškemu okoliša hribu, in ko sonce na njega ertiček trake hiti, reci: „kralj! lej sonca“.

Kakor je starček povedal, se je tudi zgodilo. Mladenči na goro dospévši gledajo željno tje kjer ima sonce iziti; podučeni pa sin zrè na naj veči umol, in ko sonce na njega verhunc posije, velí: „svetla krona! glej sonca“. Kralj ga na ramo potrepse rekoč: ti si pogodil! Mladenči pa rupijo na-nj z vprašanji: kako, da si ti gledal od sonca proč? vender — veli on — sim ga prej zagledal ko vi.

Sin domú pridí reče očetu: to sim že po volji kraljevi uganil, — ali ta, ki nam jo je danes naložil, bo, se bojim, preseglá tvojega vasa moč. Povej jo — mu starček veli. Mladenec nastavi: „kdor bo ne obut ne bos prišel“, bo zadel drugo uganko.

Starček se nasmeje rekoč: ta je lahka, pa je vender nobeden uganul ne bo kakor ti. Različno bojo ugibali dečki, pa tudi različno bo vsaki po svoji dozdevi napravljen prišel: eni samo v kopiteih (Wollenfusssockel) drugi v enim kopiteu pa v enem postolu; spet drugi z eno obuto, z drugo boso nogo; ti pa odparaj podplate od svoje obuče, da bote nogi od zgor obuti, spod pa bosi, ker tako kralj tudi misli.

Napovedani dan svane in dečki hitijo h kralju na pregled. Podučeni sin dvigne nogi eno za drugo, prepričati kralja, da ni ne bos ne obut. „Pravo, pravo“ —